

## กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก\*

### The Transmission Process of Thai Classical Dance in Secondary School in The East of Thailand

พิมพ์ดี จันทรโกศล\*\*

ดร.สมหมาย แจ่มกระจ่าง\*\*\*

ดร.ศรีวรรณ ยอดนิล\*\*\*\*

#### บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย และสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก เป็นวิจัยแบบผสม เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามกลุ่มครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก จำนวน 113 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และสัมภาษณ์เชิงลึกครูสอนนาฏศิลป์ไทย จำนวน 15 คน สันทนาการกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย และผู้แทนกลุ่มครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยของครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ ด้านคติความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านองค์ความรู้ ด้านวิธีการ/ขั้นตอน ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า โดยรวมให้ความสำคัญในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านวิธีการ/ขั้นตอน ด้านองค์ความรู้ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมายและด้านคติความเชื่อตามลำดับ

2. ความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยของครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ ด้านคติความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านองค์ความรู้ ด้านวิธีการ/ขั้นตอน ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า โดยรวมมีความต้องการให้ความสำคัญในการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านองค์ความรู้ ด้านค่านิยม ด้านคติความเชื่อ ด้านวิธีการ/ขั้นตอนและด้านจุดมุ่งหมายตามลำดับ

3. กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออก มี 2 รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบที่ 1 กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนกลุ่มเฉพาะ ให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่สนใจหรือมีพื้นฐานความรู้และต้องการมีทักษะ ประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์ไทยที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางสังคม โดยมีขั้นตอนหลักในการถ่ายทอด 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ ได้แก่ การเตรียมการด้านครู ด้านผู้เรียน และปรับ

\*คณานิพนธ์ปรัชญาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

\*\*นิสิตหลักสูตรปรัชญาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

\*\*\*รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

\*\*\*\*รองศาสตราจารย์ ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

สภาพแวดล้อมให้พร้อมต่อการปฏิบัติ 2) ขั้นตอนถ่ายทอด ได้แก่ สร้างความศรัทธา ปลูกฝังค่านิยมและสั่งสมประสบการณ์ที่ประกอบด้วย ขั้นตอนการเลียนแบบ ขั้นตอนการฝึกฝนทักษะ ขั้นตอนการสร้างสรรค์ 3) ขั้นตอนการวัดผลและประเมินผล ในด้านความรู้ภาคทฤษฎี ทักษะปฏิบัติ คุณภาพผลงานของผู้เรียนและประเมินการถ่ายทอดของครู

รูปแบบที่ 2 กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนกลุ่มทั่วไป มุ่งเน้นการสร้าง ความสนใจเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะด้านนาฏศิลป์ไทย โดยมีขั้นตอนหลักในการถ่ายทอด 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ ได้แก่ การเตรียมการด้านครู ด้านผู้เรียน และปรับสภาพแวดล้อมให้พร้อมต่อการปฏิบัติ 2) ขั้นตอนถ่ายทอด ได้แก่ สร้างความสนใจ สร้างความศรัทธา ปลูกฝังค่านิยมและสั่งสมประสบการณ์ที่ประกอบด้วย ขั้นตอนการรับรู้ ขั้นตอนเตรียมพร้อม ขั้นตอนสร้างความเข้าใจ ขั้นตอนการเลียนแบบ ขั้นตอนการฝึกฝนทักษะ ขั้นตอนการสร้างสรรค์ 3) ขั้นตอนการวัดผลและประเมินผล ในด้านความรู้ภาคทฤษฎี ทักษะปฏิบัติ คุณภาพผลงานของผู้เรียนและประเมินการถ่ายทอดของครู ทั้ง 2 รูปแบบจะมีการจัดเวลาปลูกฝังความดีสอดแทรกในทุกขั้นตอนการถ่ายทอดตามความเหมาะสมและโอกาสที่จะเอื้ออำนวย

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอด/ นาฏศิลป์ไทย/ โรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

## Abstract

The purposes of the research were to study the situation and needs for Thai classical dance transmission and synthesize the transmission process of Thai classical dance for secondary school in the Eastern Region. This study is based on mixed methods research. Data were collected by questionnaires with 113 Thai classical dance teachers of secondary school in the Eastern Region and 15 representatives of Thai classical dance teachers of secondary school in the Eastern Region who were in-dept interviewed and a focus group on 10 Thai classical dance experts and representative of Thai classical dance teachers. The data were analyzed by descriptive statistic and contents analysis.

The research findings were as follows:

1. There were 6 components in Thai classical dance transmission : the beliefs, the values, the aims, the knowledge, the methods / instructions, the measurement and evaluation. They were the measurement and evaluation, the methods / instructions, the knowledge, the values, the aims, and the beliefs which were arranged by the most important to the least respectively.

2. The needs on transmission consisted of 6 components : the beliefs, the values, the aims, the knowledge, the methods / instructions, the measurement and evaluation. They were the measurement and evaluation, the knowledge, the values, the beliefs, the nstructions/methods, and the aims which were arranged by the most important to the least respectively.

3. The process of Thai classical dance transmission for the secondary school in the Eastern Region was found 2 types :

Type 1: The transmission approach process which was specifically on the student who were interested in Thai classical dance, also with the basic knowledge and the experiences in

Thai classical dance that they could apply in social activities. There were 3 stages in transmission as ; 1) the preparation stage focused on teachers, students and learning environment; 2) the transmission stage : focused on the faith creating, the value and experience instilling consisted of imitating step, skill practice step and creating step; 3) the measurement and evaluation stage which evaluated knowledge, theory and skilled practice, the student outcomes and teacher transmission.

Type 2: The transmission stage for general student that emphasis on the student inspiration for their knowledge and skill in Thai classical dance. There were 3 stage transmission as ; 1) the preparation stage focused on teachers, students and learning environment; 2) the transmission stage : focused on the interesting, the faith creating, the value and experience instilling consisted of perceiving step, preparing step, understanding step, imitating step, skill practice step and creating step; 3) the measurement and evaluation stage which evaluated knowledge, theory and skilled practice, the student outcomes and teacher transmission.

**Keywords:** Transmission Process/ Thai Classical Dance/ Secondary School

### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่มีความอ่อนช้อยงดงาม มีลีลาที่เป็นแบบฉบับแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติสร้างความประทับใจผู้ดู แต่เดิมนาฏศิลป์ไทยมีการสืบต่อและถ่ายทอดจากศิลปินชั้นครูในลักษณะแบบตัวต่อตัว ใช้การจดจำเป็นพื้นฐาน ไม่มีตำราที่เป็นลายลักษณ์อักษร (รจนา สุนทรานนท์, 2549, หน้า 50-54) การสืบต่อและถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยได้มีการขยายเข้าสู่ระบบโรงเรียนทั่วไปเป็นวิทยาการหนึ่งในหลักสูตรศิลปศึกษา โดยมุ่งหวังปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย จัดการศึกษาทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ เน้นการฝึกทักษะให้เกิดความชำนาญ จนกระทั่งผู้รับการฝึกสามารถจดจำท่าทางซึ่งเป็นหลักใหญ่ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน และเมื่อฝึกปฏิบัติจนมีความชำนาญก็สามารถนำไปประกอบอาชีพ สร้างชื่อเสียงแก่ตนและประเทศชาติได้ (สุมิตร เทพวงศ์, 2548, หน้า 5) แต่การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนกลับพบว่า ครูผู้สอนยังไม่สามารถสร้างทัศนคติ ที่ดีให้แก่ผู้เรียน ปัญหาและอุปสรรคของการถ่ายทอดนาฏศิลป์มี 3 ด้าน ได้แก่ ด้านผู้เรียนขาดความสนใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติโดยเฉพาะนาฏศิลป์ไทย ด้านครูผู้สอนขาดความรู้

ความเข้าใจ ความซาบซึ้งในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย บางกลุ่มมุ่งสอนเพื่อการแข่งขันมากกว่าการถ่ายทอดสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย และด้านการบริหารจัดการในระบบโรงเรียนขาดเครื่องมือสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์ และกระบวนการถ่ายทอดที่ชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536, หน้า 11)

โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเป็นภาคที่มีประวัติศาสตร์และความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมสืบเนื่องและพัฒนามาจนถึงปัจจุบันแต่สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ขาดการดูแล สืบต่อและถ่ายทอดเท่าที่ควรเนื่องจากเป็นดินแดนที่มีผู้คนหลายเชื้อชาติเข้ามาอาศัย ตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพจึงทำให้นาฏศิลป์ไทยขาดความโดดเด่น ไม่มีเอกลักษณ์ (สุชาติ เกาทอง, 2544, หน้า 2-4) หากเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นตามการแบ่งเขตวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมที่แบ่งเป็น 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน ภาคใต้ ที่สำคัญครูผู้สอนนาฏศิลป์ไทยในภาคตะวันออกเฉียงจัดการเรียนการสอนซึ่งเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าภาคทฤษฎี แต่ครูผู้ถ่ายทอดยังขาดความรู้ ทักษะการร่ายรำตามแบบแผนและจำนวนครูที่มีไม่เพียงพอ ประกอบกับการพัฒนาของสื่อเทคโนโลยีที่ไม่หลากหลาย ไม่ทันสมัย จึงทำให้

กระบวนการถ่ายทอดด้านนาฏศิลป์ไทยไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ (ขนิษฐา โพธิ์สินธุ์, 2537, หน้า 45-54 และ จริยา แสนเจริญสุข, 2544, หน้า 57-71)

จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าว สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2552) มุ่งหวังจะปลูกฝังวัฒนธรรมแก่คนรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ความเข้าใจและมีความรักต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาในการสืบต่อและถ่ายทอดตลอดจนการสร้างสรรควัฒนธรรม ด้วยการมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม เข้ากับความรู้อสมัยใหม่ มากกว่าการมุ่งเน้นเนื้อหาความรู้สำเร็จรูป ดังนั้น ครูคือผู้ถ่ายทอดคนสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เพื่อรักษาและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมนาฏศิลป์ไทยตามจารีตที่มีมาแต่อดีต ด้วยวิธีการถ่ายทอดของครูผู้สอนที่อาจจบการศึกษาโดยตรงหรือได้รับมอบหมายให้สอน ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทางด้านนาฏศิลป์ไทยอย่างซาบซึ้ง เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์หรือพัฒนาอย่างเข้าใจแก่นแท้ต้องอาศัยกระบวนการถ่ายทอด เทคนิค วิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะของครูแต่ละคนตามการสั่งสมประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์ ด้วยข้อเท็จจริงดังกล่าวการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยของครูจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะกระบวนการ เทคนิค วิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อการรักษาคุณค่านาฏศิลป์ไทยไม่สูญหายและดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชาติ

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียง
2. เพื่อศึกษาและสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียง

### กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยสังเคราะห์หลักคิดที่ประกอบด้วย 1) จารีตในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยของ ประเมษฐ์ บุญยะชัย (2550) ได้แก่ ด้านคติความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมาย 2) หลักวิชานาฏศิลป์ไทย ของ ชมนาด โสภณ (2531) อุษา สบถุญ (2536) ได้แก่ ด้านองค์ความรู้ของครู ด้านวิธีการ/ขั้นตอน และด้านการวัดผลและประเมินผล และอาคม สายาคม (2531) ได้แก่ กลวิธีในการถ่ายทอด 3) กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของ สุขสันต์ พ่วงกลัด (2539) ได้แก่ ขั้นตอนการรับและฝากตัวเป็นศิษย์ ขั้นตอนฝึกฝนทักษะและประสบการณ์ ขั้นตอนการจัดเกลาและปลูกฝังความดี ขั้นตอนการวัดผลและประเมินผล 4) ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศูนย์วิทยาทานศิลปะของ สุกรี เจริญสุข (2540) ได้แก่ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแหกคอก ทางเทวดาและความเป็นฉันทน์ 5) การเรียนรู้ความงาม ของ ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2543) ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ การปฏิบัติและการสัมผัส

### วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ศึกษาสภาพและความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียง จำนวน 154 โรงเรียน (สำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555) ซึ่งไม่ทราบจำนวนครูสอนนาฏศิลป์ไทยที่ชัดเจนเนื่องจากไม่มีการทำทะเบียนประวัติเฉพาะด้านการสอนนาฏศิลป์ไทยในระดับภาคตะวันออกเฉียง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เฉพาะโรงเรียนที่มีครูสอนนาฏศิลป์ไทยโดยตรงซึ่งอาจจบการศึกษาโดยตรงหรือไม่ก็ได้แต่หากปฏิบัติการสอนอยู่ในปัจจุบันและสะดวกที่จะให้ข้อมูล ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 113 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย มีการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาได้ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) อยู่ระหว่าง 0.7-1 และค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.98

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 113 คน ด้วยตนเอง โดยทำหนังสือขออนุญาตเพื่อดำเนินการตามขั้นตอนจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถึงสถานศึกษา

4. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ( $\bar{X}$ ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ( $SD$ ) และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย โดยใช้สูตร Modified Priority Needs Index ( $PNI_{Modified}$ ) (สุวิมล ว่องวาณิช, 2550, หน้า 279)

5. สรุปผลข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยแยกประเด็น ดังนี้ ด้านคติความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านองค์ความรู้ ด้านวิธีการ/ขั้นตอนและด้านการวัดผลและประเมินผล

**ตอนที่ 2 ศึกษาและสังเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย**

1. ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 15 คน ใช้วิธีการเลือกแบบบอกต่อ (Snow Ball Technique) สันทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยและผู้แทนกลุ่มครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 10 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้ ครูสอนนาฏศิลป์ไทยมีประสบการณ์ทางการสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไปและมีผลงานด้านนาฏศิลป์ที่ได้รับการยกย่องในระดับท้องถิ่นหรือในระดับประเทศ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองในฐานะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีความสำคัญ โดยทำหนังสือขออนุญาต ติดต่อประสานงาน ชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการทำวิจัย ขณะสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มมีการจดบันทึกและสังเกตพฤติกรรม

3. การวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งรูปแบบวิธีการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถอดความข้อมูลที่ได้จากแบบบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม สรุปประเด็นและนำเสนอแบบบรรยายความ จากนั้นตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล ยืนยันข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการตรวจสอบแบบเชื่อมโยงสามเส้า

## สรุปผลการวิจัย

1. สภาพและความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุต่ำกว่า 31 ปี การศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับปริญญาตรี โดยมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ และมีประสบการณ์การสอน ต่ำกว่า 6 ปี

1.1 การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยของครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ครูสอนนาฏศิลป์ให้ความสำคัญในการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล รองลงมาเป็นด้านวิธีการ/ขั้นตอน ด้านองค์ความรู้ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมายและด้านคติความเชื่อตามลำดับ

1.2 ความต้องการในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยของครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีความต้องการให้ปฏิบัติโดยรวมอยู่

ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล รองลงมาเป็นด้านองค์ความรู้ ด้านค่านิยม ด้านคติความเชื่อ ด้านวิธีการ/ขั้นตอนและด้านจุดมุ่งหมายตามลำดับ

2. กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มี 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนกลุ่มเฉพาะคือผู้เรียนที่เลือกเรียนในวิชาเพิ่มเติมชุมนุมนาฏศิลป์เป็นผู้ที่มีความสนใจหรือมีพื้นฐานความรู้เดิมทางด้านนาฏศิลป์และต้องการมีทักษะ ประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์ไทยที่สามารถประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางสังคม

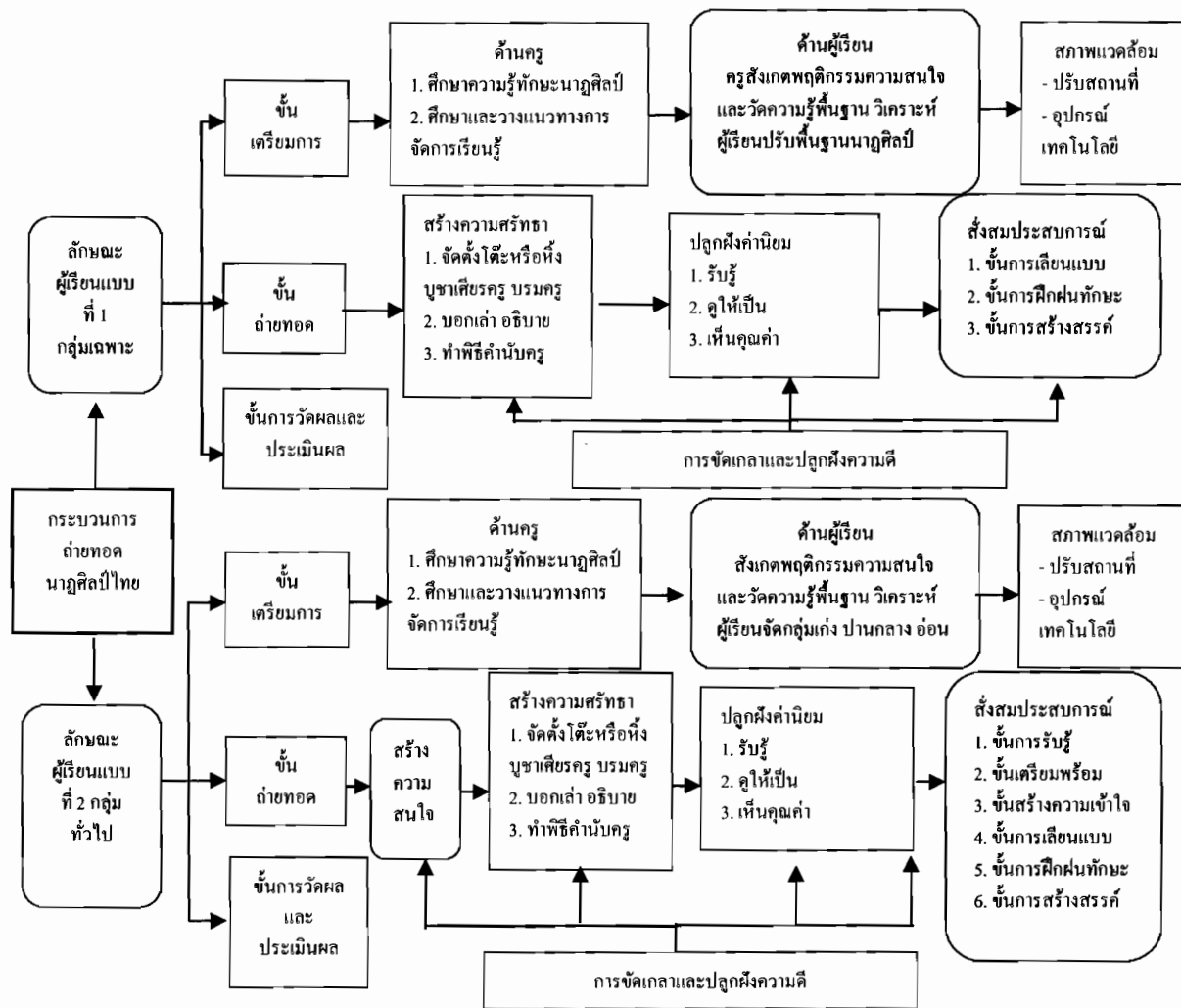
รูปแบบที่ 2 การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนกลุ่มทั่วไปคือ ผู้เรียนที่เรียนในรายวิชาศิลปะ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาธิตนาฏศิลป์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งอาจจะมีความสนใจหรือพื้นฐานความรู้เดิมทางด้านนาฏศิลป์หรือไม่ก็ได้

กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทย 2 รูปแบบ มีขั้นตอนหลักในการถ่ายทอด 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ ประกอบด้วยด้านครู ด้านผู้เรียนและด้านสภาพแวดล้อมที่ต้องปรับให้พร้อมต่อการปฏิบัติ สำหรับกลุ่มเฉพาะมีการปรับพื้นฐานด้านนาฏศิลป์ ส่วนกลุ่มทั่วไปมีการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นกลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง กลุ่มอ่อน

2. ขั้นตอนถ่ายทอด สำหรับกลุ่มเฉพาะ 1) สร้างความศรัทธา 2) ปลูกฝังค่านิยม และ 3) ส่งเสริมประสบการณ์ที่ประกอบด้วย ขั้นตอนการเลียนแบบ ขั้นตอนการฝึกฝนทักษะ ขั้นตอนการสร้างสรรค์ สำหรับกลุ่มทั่วไป 1) สร้างความสนใจ 2) สร้างความศรัทธา 3) ปลูกฝังค่านิยม และ 4) ส่งเสริมประสบการณ์ที่ประกอบด้วยขั้นรับรู้ ขั้นเตรียมพร้อม ขั้นสร้างความเข้าใจ ขั้นตอนการเลียนแบบ ขั้นตอนการฝึกฝนทักษะ ขั้นตอนการสร้างสรรค์ โดยจะมีการขัดเกลาปลูกฝังความดีสอดแทรกในทุกขั้นตอนการถ่ายทอดตามความเหมาะสมและโอกาส

3. ขั้นตอนการวัดผลและประเมินผล ได้แก่ ด้านความรู้ภาคทฤษฎี ทักษะปฏิบัติ คุณภาพผลงานของผู้เรียน และประเมินการถ่ายทอดของครูด้วยการสังเกตพฤติกรรมการความสนใจและการกล้าแสดงออกของผู้เรียน ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 กระบวนการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

### อภิปรายผลวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องกระบวนการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประเด็นที่น่าสนใจที่จะนำมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สภาพและความต้องการในการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามกรอบแนวคิดประกอบด้วยด้านคติความเชื่อ ด้านค่านิยม ด้านจุดมุ่งหมาย ด้านองค์ความรู้ ด้านวิธีการ/ขั้นตอน และด้านการวัดผลประเมินผล พบว่า เมื่อนำมาศึกษาจัดลำดับสภาพ ความต้องการและความต้องการจำเป็น

ในการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทย มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปราย ดังนี้

1.1 ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสำคัญในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และมีความต้องการให้ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเรียงลำดับความสำคัญในการปฏิบัติและความต้องการอยู่ในลำดับแรก โดยการทดสอบทักษะปฏิบัตินาฏศิลป์ ความรู้ภาคทฤษฎีและประเมินคุณภาพผลงานการแสดงของผู้เรียน ตามหลักการวัดผลและ

ประเมินผลของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ครูทุกคนต้องปฏิบัติในวิชาทั่วไปด้วยการวัดผลและประเมินผลด้านความรู้ ทักษะ ทักษะคิด จึงอาจทำให้ครูสอนนาฏศิลป์แม้จะไม่ได้จบการศึกษาโดยตรงก็สามารถที่จะวัดผลและประเมินผลได้ นาฏศิลป์เป็นวิชาเฉพาะที่ให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทฤษฎีทางนาฏศิลป์ หลักการ องค์ประกอบ วิธีการ ทักษะปฏิบัติ เน้นความเป็นแบบแผนเพื่อการอนุรักษ์ การสร้างสรรค์ทางการแสดงอย่างมีหลักการ ความถูกต้องตามแบบแผนที่มีลีลาท่าทาง อารมณ์ ความรู้สึกด้วยสุนทรียภาพทางนาฏศิลป์ รับรู้ สร้างประสบการณ์ เห็นคุณค่าและเกิดความซาบซึ้งในนาฏศิลป์ไทย ที่ไม่มีแบบทดสอบ ข้อคำถามวัดผล ถูกผิดได้อย่างชัดเจน ครูจึงต้องค้นหาวិธีการ กำหนดเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลเพื่อพิจารณาผู้เรียนให้ครอบคลุมตามที่หลักสูตรกำหนดมาตรฐาน ตัวชี้วัด และคุณภาพผู้เรียนที่มุ่งหวังสร้างสุนทรียภาพให้เกิดแก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นความงามที่เกิดขึ้นภายในจิตใจอาจจะวัดได้จากการแสดงออกทางนาฏศิลป์ แต่ไม่อาจตัดสินได้อย่างประจักษ์ชัดแจ้งเช่นเดียวกับทางวิทยาศาสตร์ ดังที่ ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2543) กล่าวว่า สาขาวิชาศิลปะไม่จำเป็นต้องแสวงหากฎเกณฑ์ทั่วไปเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ แต่มุ่งแสวงหาความชื่นชมและคุณค่าทางด้านความงามเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์ การนำไปใช้ และมุ่งส่งเสริม พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ให้มีแนวคิดและเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล

ความต้องการให้ปฏิบัติ ด้านการวัดผล และประเมินผลครูให้ความสำคัญในการทดสอบทักษะ ปฏิบัตินาฏศิลป์ ความรู้ภาคทฤษฎีและการประเมินคุณภาพผลงานการแสดงของผู้เรียนที่ต้องค้นหาวิธีการ กำหนดเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลนำไปทดลอง และปรับใช้ให้มีความชัดเจนที่จะวัดผลและประเมินผลให้ใกล้เคียงกับสภาพจริงของผู้เรียนแต่ละคน ตามหลักการแสดงนาฏศิลป์มาตรฐานและนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ซึ่งครูผู้สอนต้องมีความรู้ ทักษะด้านนาฏศิลป์อย่างลึกซึ้งที่จะออกแบบ กำหนดเกณฑ์การประเมินทักษะ

นาฏศิลป์ให้ถูกต้องตามแบบแผน การสร้างสรรค์ มีลีลา การเชื่อมโยงทำรำสอดคล้องสวยงามและเหมาะสมซึ่งไม่มีเกณฑ์ตายตัว

1.2 ด้านคติความเชื่อ พบว่า ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสำคัญในการปฏิบัติด้านคติความเชื่ออยู่ในระดับปานกลาง และมีความต้องการให้ปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาตามความต้องการจำเป็นในการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยด้านคติความเชื่อเป็นลำดับแรก ที่ครูสอนนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความต้องการเร่งพัฒนา อาจเป็นเพราะการที่ครูนำผู้เรียนกราบไหว้เศียรครูเทพเจ้าโจน-ละคร บรมครู อธิบาย และให้ผู้เรียนซักถาม แสดงความคิดเห็นต่อคติความเชื่อเกี่ยวกับเศียรครู พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์/ครูเทพเจ้า เป็นไปตามจารีตนาฏศิลป์ไทยที่ครูสอนนาฏศิลป์ไทยเชื่อว่าครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาที่ควรต้องเคารพบูชา กราบไหว้จึงจะทำให้เจริญรุ่งเรืองและครูจะรับเป็นศิษย์ อนุญาตให้เรียน นำไปแสดงหรือถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้ การที่ครูนำผู้เรียนกราบไหว้ อธิบาย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามหรือแสดงความคิดเห็นเป็นการให้ความเคารพและสร้างให้ผู้เรียนเชื่อ ศรัทธา ขจัดข้อสงสัยด้วยการซักถามเป็นการปฏิบัติต่อครูโดยไม่ข้องเกี่ยวกับพิธีกรรม จึงไม่ต้องกลัวผิดจารีตนาฏศิลป์ไทย ดังที่ ประเมษฐ์ บุญยชัย (2550) กล่าวว่า จารีตนาฏศิลป์ไทยเป็นระเบียบหรือแบบแผนที่เป็นข้อปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนบางครั้งนับถือเป็นกฎเกณฑ์ที่เหล่าศิลปินและผู้ศึกษาวิชานาฏศิลป์จะต้อง ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในเรื่องจารีตที่เป็นพิธีกรรม เช่น การไหว้ครู การครอบ การรับมอบจารีตที่เป็นข้อปฏิบัติ ข้อห้ามและเคล็ดต่าง ๆ

ความต้องการให้ปฏิบัติในด้านคติความเชื่อ โดยครูอธิบายและนำผู้เรียนกราบไหว้เศียรครูเทพเจ้าโจน-ละคร บรมครู จัดหาสื่อ เช่น วิดีทัศน์ ภาพที่แสดงถึงพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์และนำเสนอให้ผู้เรียนเห็นภาพ อาจเป็นเพราะจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายกว่าการใช้จินตนาการที่หากขาดประสบการณ์ทางนาฏศิลป์โดยตรง



หรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องจะมองไม่เห็นภาพ ไม่เข้าใจ เพราะครูเทพเจ้าทางนาฏศิลป์เป็นความเชื่อของกลุ่มนาฏศิลป์ ครูนาฏศิลป์ที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์โดยตรง ครูจึงปฏิบัติตามจารีตอย่างระมัดระวังเกรงว่าหากทำผิดจารีตทางพิธีกรรมและการแสดงอาจมีสิ่งไม่ดีเกิดขึ้นกับตัว ครูที่ไม่ได้จบการศึกษาโดยตรง อาจไม่เคยผ่านพิธีกรรมในเรื่องการไหว้ครูนาฏศิลป์ การครอบและการรับมอบที่เป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นผู้มีคุณลักษณะพร้อมสมบูรณ์แล้วที่ครูอนุญาตให้ไปประกอบอาชีพเป็นครูผู้ถ่ายทอดหรือศิลปินได้ด้วยความเชื่อมั่นว่าหากกระทำการสิ่งใดก็จะมีครูอยู่กับตัวคอยช่วยเหลือให้ผ่านพ้นอุปสรรคและประสบความสำเร็จ ดังที่ อนุกุลโรจนสุขสมบูรณ์ (2552) กล่าวว่า พิธีไหว้ครู จะทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในฐานะที่เป็นศิษย์มีครูเหมือนกัน ได้นำวิชาความรู้ที่เรียนไปถ่ายทอดด้วยความมั่นใจโดยไม่ต้องกลัวว่า “ผิดครู” เป็นการสร้างศิษย์ให้มีความเชื่อมั่นในวิชาความรู้ที่ได้เรียนมา ถ้าแสดงออกไม่เก็บตัว ทำให้มีความรู้กว้างขวางและเข้าใจในพิธีกรรมนี้อย่างชัดเจน เกิดความสบายใจ หากได้ทำสิ่งใดผิดพลาดไปก็เป็นการขอมาครู จึงอาจทำให้ครูผู้สอนนาฏศิลป์ที่ไม่ได้จบการศึกษาโดยตรง ไม่มีความรู้ประสบการณ์ในการตั้งเศียรครู การทำพิธีไหว้ สักการะครู ไม่กล้าปฏิบัติ อาจทำให้ผู้เรียนต้องใช้จินตนาการอย่างมากที่จะเชื่อหรือเคารพ บูชาครูเทพเจ้า บรมครูทางด้านนาฏศิลป์ไทย ครูผู้สอนจึงใช้สื่อที่ทำให้ผู้เรียนเห็นภาพ เพื่อหลีกเลี่ยงการที่ครูจะต้องทำพิธีกรรมโดยตรงหรืออาจจะให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงด้วยการเข้าร่วมพิธีไหว้ครู สอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ก่อนเริ่มเรียนนาฏศิลป์ครูจะมีการไหว้ครูหรือเรียกว่า พิธีคำนับครูจะทำให้ศิษย์มีความเคารพเชื่อฟังครู จะอบรมสั่งสอนได้ง่าย ด้วยการนำดอกไม้ รูปเทียน มาสักการะครูเทพเจ้า ครูที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการเคารพต่อครูผู้ที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ ในวันพฤหัสบดีที่ถือว่าเป็นวันครู ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพวก พราหมณ์ ที่นับถือเทพเจ้านามพระพฤหัสบดีเป็นเทพฤกษ์ เพื่อเป็น

สิริมงคล (สุมิตร เทพวงษ์, 2548, หน้า 6) ดังที่ สุขสันต์ พ่วงกลัด (2539, หน้า 138-139) กล่าวว่า กระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมมีขั้นตอนการฝากตัวเป็นศิษย์เป็นจุดเริ่มต้นและสำคัญต่อกระบวนการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการศิลปะทุกแขนง ซึ่งผู้ที่ปรารถนาเป็น “ศิษย์” รับการถ่ายทอด จะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นภายในตนเองก่อน ซึ่งเกิดจากแรงจูงใจทำให้เกิดความสนใจใฝ่เรียนรู้ โดยการให้ความเคารพครูมีการฝากตัวเป็นศิษย์ครูจะสอนสั่งสิ่งใดก็จะเป็นไปได้ง่าย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยด้วยการให้ความสำคัญในการปฏิบัติด้านคติความเชื่อ

## 2. กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

รูปแบบที่ 1 การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียนกลุ่มเฉพาะ เหมาะสำหรับผู้เรียนที่เลือกเรียนในวิชาเพิ่มเติม ชุมนุมนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความมุ่งหมายหรือมีพื้นฐานความรู้เดิมทางด้านนาฏศิลป์ เป็นกลุ่มที่สามารถจะแสดงนาฏศิลป์ไทยได้อย่างมืออาชีพสามารถจัดการตนเองให้พร้อมสำหรับการแสดง สร้างสรรค์การแสดง ออกแสดงในงานกิจกรรมต่างๆ ได้ กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับกลุ่มเฉพาะนี้จะเริ่มตั้งแต่ทักษะขั้นพื้นฐาน ทักษะต่อเนื่องและทักษะขั้นสูง โดยยึดความสามารถเฉพาะบุคคลที่เหมาะสมกับการแสดงในแต่ละชุด จึงจะคัดเลือกให้ต่อทำรำและออกแสดง เน้นการถ่ายทอดทักษะขั้นพื้นฐานโดยใช้ครูเป็นแบบปฏิบัติซ้ำ ๆ จนแม่นยำ ทักษะต่อเนื่องด้วยการจำแม่ทำเข้าใจการเชื่อมโยงของท่า จนถึงทักษะขั้นสูงที่ผู้เรียนคิดประดิษฐ์ท่ารำได้ด้วยตนเอง ตามทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพทางศิลปะที่มีการถ่ายทอดรูปแบบโดยอาศัยการเลียนแบบตามที่ได้จดจำไว้จนฝังใจ ฝึกทักษะด้วยตัวเอง โดยมีครูเป็นผู้คอยดูแลและควบคุมอย่างใกล้ชิดจนเกิดความชำนาญ จึงจะปล่อยโอกาสให้เด็กได้ฝึกฝนด้วยตัวเอง จนสามารถเข้าถึงศิลปะสร้างสรรค์เป็นผลงานของตนได้ (สุกรี เจริญสุข, 2540, หน้า 12-23) สอดคล้องกับ รจนา สุนทรานนท์ (2549) ศึกษา

การสืบทอดนาฏศิลป์สู่กรมศิลปากร พบว่าโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ กรมศิลปากร มีนาฏศิลป์เป็นจลละครหลวงจากหลายแห่งไปเป็นครู สืบทอดนาฏศิลป์มาถึงปัจจุบัน ซึ่งวิธีสืบทอดนาฏศิลป์เป็นการสอนชนิดถ่ายแบบจากครูสู่ศิษย์ ชนิดตัวต่อตัว จากรุ่นสู่รุ่นอย่างเคร่งครัด ผ่านการสะสมความรู้และประสบการณ์พร้อม จึงสามารถสร้างสรรค์ผลงานใหม่ได้อย่างงดงามและนับถือเป็นแบบอย่างสืบทอดต่อไป

รูปแบบที่ 2 การถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยสำหรับผู้เรียน กลุ่มทั่วไป เหมาะสำหรับผู้เรียนในรายวิชาศิลปะพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระนาฏศิลป์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ซึ่งผู้เรียนอาจจะมี ความสนใจหรือพื้นฐานความรู้เดิมทางด้านนาฏศิลป์หรือไม่ก็ได้ ผู้เรียนกลุ่มทั่วไปเป็นกลุ่มที่เน้นความเข้าใจศิลปะทางด้านนาฏศิลป์ อันเป็นวัฒนธรรมของชาติมีความมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในประเภทของนาฏศิลป์ไทย หลักการแสดงนาฏศิลป์ไทยประเภทต่าง ๆ ปฏิบัตินาฏศิลป์ไทยขั้นพื้นฐานด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลิน กล้าแสดงออก นำท่ารำไปใช้สื่อสารในการแสดงอย่างสร้างสรรค์ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด ทั้งในฐานะผู้ชมและผู้แสดง ยึดหลักการถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลไม่ยึดความสามารถเฉพาะบุคคล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ จัดกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบตามความถนัดและความสนใจ ใช้วิธีการถ่ายทอดหลาย ๆ วิธีเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดมุ่งหมาย สอดคล้องกับสุขสันต์ พวงกลัด (2539, หน้า 138) ได้ศึกษาพลวัตต่อการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม พบว่าปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ของมนุษย์คือ “เหตุจูงใจ” อันเป็นสภาวะที่มีขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้วทำให้เกิดความสนใจและตั้งใจที่จะศึกษาหาความรู้ในสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ ทิศนา ชามมณี (2550, หน้า 113-115) กล่าวว่า หลักการสอนนาฏศิลป์ว่าควรเน้นหนักในแง่ความเข้าใจศิลปะ

ทางด้านนาฏศิลป์ อันเป็นวัฒนธรรมของชาติ สืบต่อไปมิได้มุ่งให้เป็นชั้นศิลปิน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด

กระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รูปแบบที่ 1 สำหรับผู้เรียนกลุ่มเฉพาะ รูปแบบที่ 2 สำหรับผู้เรียนกลุ่มทั่วไป เมื่อพิจารณาตามกรอบหลักคิดกระบวนการถ่ายทอดทางนาฏศิลป์ไทย พบว่า ทั้ง 2 รูปแบบ มีขั้นตอนหลักในกระบวนการถ่ายทอด 3 ชั้นได้แก่ ชั้นเตรียมการขั้นถ่ายทอด ชั้นวัดผลและประเมินผล และมีการสอดแทรกการขัดเกลาและปลูกฝังความดีในทุกขั้นตอนการถ่ายทอด ซึ่งแตกต่างจากกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของ สุขสันต์ พวงกลัด (2539) ได้แก่ ชั้นการรับและฝากตัวเป็นศิษย์ ชั้นการฝึกฝนทักษะและประสบการณ์ ชั้นการขัดเกลาและปลูกฝังความดี ชั้นการวัดผลและประเมินผล อาจเป็นเพราะกระบวนการถ่ายทอดนาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปวัฒนธรรมแขนงหนึ่งอาศัยแนวคิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง มักจะเห็นประสบความสำเร็จในการถ่ายทอดนอกระบบโรงเรียนหรือตามอริยาศัยเป็นการถ่ายทอดในครอบครัว ในสังคมอื่นมากกว่าในโรงเรียน ดังนั้น ครูนาฏศิลป์จึงเน้นการสอดแทรกคุณธรรมปลูกฝังความดีไปพร้อมกับการถ่ายทอดด้วยความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ ประดุจแม่กับลูกเหมือนคนในครอบครัวจะทำให้ผู้เรียนซึมซับได้โดยไม่รู้ตัว ดังที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (2537) และ คึกฤทธิ์ ปราโมช (2520) กล่าวถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นการบอกสอนเพื่อสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งสืบต่อกันมาหลายต่อหลายรุ่นนั้น มักเกิดขึ้นในการศึกษาตามอริยาศัยและการศึกษานอกระบบมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือเกิดขึ้นในครอบครัว ชุมชนมากกว่า การสั่งสอนในโรงเรียน เพราะชีวิตในครอบครัว ชุมชนมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เป็นจริงและเป็นประสบการณ์ตรงที่เด็กได้เรียนรู้ ซึมซับได้มากกว่าการเรียนเนื้อหาในหนังสือ หรือสื่อมวลชน ประเภทหนังสือ หนังสือพิมพ์

วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งมีอิทธิพลมากต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียน

## ข้อเสนอแนะ

### ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. โรงเรียนมัธยมศึกษาควรเปิดสอนนาฏศิลป์เป็นวิชาเลือกสำหรับนักเรียนที่สนใจ และมีแนวโน้มทางนาฏศิลป์ เพื่อส่งเสริมความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ของผู้เรียนตามความสมัครใจและนำไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางสังคมได้อย่างสร้างสรรค์

2. โรงเรียนควรส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับจารีตนาฏศิลป์ไทยและทักษะนาฏศิลป์ เพื่อเตรียมความพร้อมของครูในการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทย การสร้างเครือข่ายครูนาฏศิลป์ไทย และให้ครูมีความมั่นใจในการดำเนินการตามจารีตนาฏศิลป์ไทย

3. ครูควรให้ความสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้เรียนประดุจ “แม่กับลูก” มีการสอดแทรกการขัดเกลาปลูกฝังความดีในทุกขั้นตอนการถ่ายทอดด้วยการบอก สอนและประพฤติเป็นแบบอย่าง

4. ครูควรเน้นการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทยจากการรับรู้ด้วยการปฏิบัติ ที่ใกล้เคียงกับประสบการณ์จริงของผู้เรียนตามความถนัด ประกอบบทเพลงที่ผู้เรียนสนใจก่อนที่จะเชื่อมโยงกับนาฏศิลป์ไทยที่เป็นแบบแผน

### ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาและพัฒนารูปแบบการสอนสำหรับผู้เรียนกลุ่มเฉพาะและผู้เรียนกลุ่มทั่วไป ตามรูปแบบกระบวนการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทย เพื่อให้ครูสอนนาฏศิลป์ไทยมีรูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายตอดนาฏศิลป์ไทยในโรงเรียนมัธยมศึกษา

2. ควรศึกษาและพัฒนาสมรรถนะของครูสอนนาฏศิลป์ในระดับมัธยมศึกษา และพัฒนาครูสอนนาฏศิลป์ในระดับมัธยมศึกษาตามสมรรถนะ

## เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ขนิษฐา โพธิสินธุ์. (2537). *ปัญหาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาดนตรี-นาฏศิลป์ของครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา*. ปรินญาณินพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการประถมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศีกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2520). *รายงานการสัมมนานาฏศิลป์ไทย ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จริยา แสนเจริญสุข. (2544). *ปัญหาการใช้สื่อการสอนของครูผู้สอนกิจกรรมดนตรี-นาฏศิลป์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี*. การศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชมนาด โสภณ. (2531). *พัฒนาการของการศึกษาวิชาชีพนาฏศิลป์ไทยในประเทศไทย*, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. (2543). *การวิจัยทางศิลปะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ทิสนา เขมมณี. (2550). *ศาสตร์การสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย. (2550). *จารีตนาฏศิลป์ไทย. วารสารศิลปากร, 50(1), 4-19.*
- รจนา สุนทรานนท์. (2549). *นามานุกรม: นาฏศิลป์ป็นโชน ละครรำหลวง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2536). *งานวัฒนธรรมแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: กองนโยบายและแผนวัฒนธรรม รายงานเสนอรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ. (นายปราโมทย์ สุขุม พ.ศ.2536)
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.2552-2561)*. กรุงเทพฯ: สกศ.
- สำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *โครงการยกระดับคุณภาพครูทั้งระบบภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง (SP2)*. เข้าถึงได้จาก <http://www.hrd.obec.go.th>.
- สุกรี เจริญสุขและคณะ. (2540). *ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยศิลปศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สุขสันต์ พ่วงกลัด. (2539). *การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในการบรรเลงซอสามสาย*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพื้นฐานการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). *ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2537). *การถ่ายทอดและการเรียนรู้วัฒนธรรม*. ใน *การศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- สมิตร เทพวงศ์. (2548). *นาฏศิลป์ไทย: นาฏศิลป์สำหรับครูประถมศึกษา-อุดมศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2550). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2552). *ไหว้ครูนาฏศิลป์ไทย: ความหมาย พิธีการ การจัดการ*. กรุงเทพฯ: ธนาเพลส.
- อาคม สายาคม. (2525). *ฝึกหัดละครหลวงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมงานพิมพ์ของ นายอาคม สายาคม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ กรมศิลปากร*. ใน *งานพระราชทานเพลิงศพ นายอาคม สายาคม ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม*. ม.ป.ท.
- อุษา สบฤกษ์. (2536). *การศึกษาศิลปะการรสอนนาฏศิลป์ไทยในวิทยาลัยนาฏศิลป์*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการอุดมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.